

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Bohumil Hrabal – Ostře sledované vlaky
Vztah mezi literárním dílem a filmovou adaptací

Bakalářská práce

Autor: Valentina Škorpová
Studijní program: B7310 Filologie
Studijní obor: Jazyková a literární kultura
Vedoucí práce: Mgr. Michal Šeba

Zadání bakalářské práce

Autor: Valentina Škorpová

Studium: P15P0069

Studijní program: B7310 Filologie

Studijní obor: Jazyková a literární kultura

Název bakalářské práce: Bohumil Hrabal - Ostře sledované vlaky: Vztah mezi literárním dílem a filmovou adaptací.

Název bakalářské práce AJ: Bohumil Hrabal - Closely Watched Trains: Relation between the literary work and film adaptation.

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

V práci chci představit v obecné rovině vztah mezi literárním dílem a filmovou adaptací zvoleného díla (Bohumil Hrabal-Ostře sledované vlaky). Věnovat se chci také samotnému autorovi a režiserovi Jiřímu Menzelovi. V praktické části chci film i knihu představit atraktivní formou pro veřejnost a to předčítáním a projekcí.

JANOUŠEK, Pavel. Přehledné dějiny české literatury 1945-1989. Vyd. 1. Praha: Academia, 2012, 487 s. Literární řada. ISBN 978-80-200-2057-4. LUSTIG, Arnošt a Markéta MALIŠOVÁ. O spisovatelích. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010, 195 s. ISBN 978-80-86911-28-1. MONACO, James. Jak číst film: svět filmů, médií a multimédií: umění, technologie, jazyk, dějiny, teorie. 1. vyd. Praha: Albatros, 2004, 735 s. Albatros Plus. ISBN 80-00-01410-6. MRAVCOVÁ, Marie. Literatura ve filmu. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1990, 188 p. ISBN 8070230622. BUBENÍČEK, Petr. Filmová adaptace: hledání interdisciplinárního dialogu. Iluminace, ročník 22, 2010, č. 1 (77).

Garantující pracoviště: Katedra českého jazyka a literatury,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Michal Šeba

Oponent: Mgr. Michal Čuřín

Datum zadání závěrečné práce: 16.11.2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala (pod vedením vedoucího práce Mgr. Michala Šeby) samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci použila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Hradci Králové, dne 16.5. 2018

.....

Podpis:

Anotace

Název: Bohumil Hrabal-Ostře sledované vlaky, vztah mezi literárním dílem a filmovou adaptací

Obsahem bakalářské práce je rozbor struktury textu Ostře sledované vlaky a porovnání s jeho filmovou adaptací. Teoretickou část práce tvoří stručné kapitoly o vztahu filmu a literatury a filmové adaptaci. Práce se zaměřuje na dílo Bohumila Hrabala, dále je pak reflektován román Ostře sledované vlaky a jeho filmové zpracování. V závěrečných kapitolách se práce věnuje srovnání filmu a knihy. V praktické části je film rozebrán pomocí segmentace a následně v tabulce porovnán v pasážemi v knize. Posledním bodem je představení projektu.

Klíčová slova: Ostře sledované vlaky, Bohumil Hrabal, román, film

Annotation

Title: Bohumil Hrabal-Closely Watched Trains, the relationship between literary work and film adaptation.

The scope of this bachelor thesis is the comparison of text structure of the novel Closely Watches Trains and film adaption. The theoretical part of the thesis creates of chapters on the relationship between film and literature and film adaption, which we can find in the closing chapter. This adaption is also in the theoretical part, where I made a segmentation of the film and than I compare the film and the book. At the and I introduce a projekt.

Key words: Closely watched trains, Bohumil Hrabal, novel, film

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 1/2013
(Řád pro nakládání se školními a některými jinými autorskými díly na UHK).

Datum:

Podpis studenta:

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce Mgr. Michalu Šebovi za cenné rady, odborné vedení a trpělivost při připsání této bakalářské práce.

OBSAH

Obsah	9
Úvod	10
1 LITERÁRNÍ DÍLO A FILMOVÁ ADAPTACE	12
2 BOHUMIL HRABAL	13
2.1 Život a tvorba	13
2.2 Styl tvorby	16
2.3 Hrabal a existencialismus.....	17
3 OSTŘE SLEDOVANÉ VLAKY-KNIHA	19
3.1 Téma a prostředí.....	19
3.2 Postavy	20
3.3 Kompozice a jazyk.....	22
4 JIŘÍ MENZEL	22
5 OSTŘE SLEDOVANÉ VLAKY – FILM	24
5.1 Vznik filmu	24
5.2 Postavy	25
5.2.1 Filmové obsazení.....	26
6 POROVNÁNÍ KNIHY A FILMOVÉHO ZPRACOVÁNÍ	27
7 SEGMENTACE FILMU	28
8 PŘEDSTAVENÍ PROJEKTU	45
8.1 ZÁVĚREČNÉ SHRUTÍ.....	47
Závěr	48
Seznam tabulek a obrázků	50
Seznam zdrojů.....	51

ÚVOD

Jako téma své bakalářské práce jsem si vybrala analýzu díla Ostře sledované vlaky a porovnání s jeho stejnojmennou filmovou adaptací. Toto téma jsem zvolila z toho důvodu, že mi je blízká nejen Hrabalova tvorba, ale také Menzelova. Proto jsem si nevybrala pouze rozbor Hrabalových děl, ale spojení jeho knihy s Menzelovým filmovým zpracováním.

Knihy Bohumila Hrabala čtenáře zaujmou hlavně autobiografickými prvky a také stylem psaní. Proto pokládám za důležité v prvních kapitolách své práce nejprve nastínit celý jeho život, jeho tvorbu, rozebrat styl psaní, který vidíme v jeho dílech a poukázat na názory ostatních autorů a kritiků na jeho práci. Dále budu ve své práci pokračovat s analýzou díla Ostře sledované vlaky. Zaměřím se především na celkové téma knihy, prostor a čas, ve kterém je vystavěn, rozeberu jednotlivé postavy a lehce nastíním skutečné události, kterými se Hrabal při psaní inspiroval.

Navázat bych chtěla na režiséra Jiřího Menzela, který se ujal zpracování filmu podle Hrabalovy knihy, což jistě nebyl lehký úkol, ale nakonec velmi zdařilá práce. To dokazuje ocenění v podobě Oscaru, kterým se Menzel může za režii Ostře sledovaných vlaků pyšnit. Stejně jako u Hrabala bych ráda i u Menzela přiblížila jeho život a tvorbu. V další kapitole se budu věnovat samotnému filmu. Rozhodla jsem se zabývat se jeho vznikem, rozbořením filmu a vyobrazením postav. Představím také herce, kteří byli do rolí obsazeni a názory jak jejich, tak samotného autora knižní předlohy na filmové zpracování.

Následovat bude kapitola o rozdílech mezi knihou a filmem. Nejprve se zaměřím na obecné rozdíly a samozřejmě i na to, co mají obě zpracování společné. Nejvíce pozornosti chci věnovat jednotlivým pasážím ve filmu. Chci porovnat ty, které se nachází v knižní předloze i filmu a poukázat na ty, které byly v jednom nebo druhém zpracování opomenuty.

Ve druhé části mé bakalářské práce rozeberu film na jednotlivé segmenty a následně vytvořím tabulku, ve které porovnáím jednotlivé části filmu s pasážemi v knize. Poté se budu zabývat projektem, jehož cílem je zábavnou formou představit knihu i film veřejnosti a ukázat jiné formy pohledu na danou problematiku. Jako místo konání akce jsem vybrala aulu na střední škole, kde jsem studovala, tedy Gymnázium Jaroslava Žáka v mém rodném městě, Jaroměři.

V bakalářské práci celý projekt představím, popíši realizaci projektu a samotné kroky, které je potřeba uskutečnit.

Hlavní náplní projektu budou mnou vytvořené listy s tabulkou, ve kterých budou návštěvníci srovnávat jednotlivé části filmu s knižní předlohou, s níž se předem literárně seznámí, a ze které budu později číst úryvky. Konečná fáze by měla obsahovat diskuzi přítomných nad vypracovanými listy a o Hrabalově tvorbě obecně. Představím také zajímavosti, které jsem se při tvorbě mé práce dozvěděla.

Cílem celé mé bakalářské práce je představení literárního díla a filmové adaptace *Ostře sledované vlaky*, jejich srovnání, rozbor, zjištění nových zajímavých skutečností o vzniku obou děl a ukázat veřejnosti, že studovat literaturu a film lze i zábavnou formou.

1 LITERÁRNÍ DÍLO A FILMOVÁ ADAPTACE

Filmová adaptace je zjednodušeně řečeno přenesení děje z knihy na filmové plátno. Režisér, který se rozhodne filmovou adaptací literárního díla vytvořit, sám sebe postaví před velmi nelehký úkol. Zfilmovat totiž knihu co možná nejvěrněji, dát jí podobu obrazů, vybrat nejvhodnější herce pro ztvárnění postav, kterým autor předlohy vdechnul život, a navíc příběh vtěsnat do určitého času, aniž by z textu něco důležitého ubral, je skutečně umění obtížné.

Věda, která se propojením filmu a literatury zabývá a zkoumá jejich vzájemné vztahy, je sémiotika. Velmi stručně řečeno věda zabývající se znaky. Sémiotika popisuje adaptaci literatury na film jako intersémiologický překlad. To můžeme vysvětlit jako přetransformování smyslu z knihy do jiného smyslu filmového. V souvislosti s tím se používá pojem konkretizace. Znamená to, že slovo, které je v knize napsané a je bráno jako abstrakce, všechno, co si při čtení literárního díla představujeme, je ve filmovém zpracování zpodobněno konkrétně.¹

Jak již bylo zmíněno, adaptovat knihu ve film, a to zdařile, je práce velice komplikovaná. Podle Marie Mravcové filmařům při pokusech o adaptaci hrozí nebezpečí nezdaru a mnohdy považuje jejich tvorbu za drzost a troufalost. Někdy to může být vina špatného výběru herců nebo jazyka, Mravcová ale vidí chyby především v podcenění interpretace předlohy a nedomyšlení motivů a situací.² Svou teorii ještě dokládá názorem Alexandra Jackiewicze: „*Potřeba uvidět literární dílo je tak přirozená a silná, že adaptace budou vznikat tak dlouho, jak dlouho bude existovat film, ačkoliv jsou často barbarstvím.*“³

Je samozřejmostí, že k filmovému a literárnímu dílu by se mělo při analýze přistupovat rozdílnými způsoby. K tomu, abychom zjistili, zda je adaptace zdařilá či nikoliv, existuje několik metod.

Co se týče české literatury a filmových adaptací, již v roce 1971 poukázal Pavel Juráček na závislost filmů na literatuře a literárních tvůrcích. V 50. letech jsme se setkávali s tvorbou filmových adaptací na základě knižní předlohy zhruba v 20 %

¹ MRAVCOVÁ, Marie. Literatura ve filmu. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1990, Estetika divadelní a filmové tvorby. ISBN 80-7023-062-2. s. 10

² MRAVCOVÁ, Marie. Literatura ve filmu. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1990, Estetika divadelní a filmové tvorby. ISBN 80-7023-062-2. s. 8

³ MRAVCOVÁ, Marie. Literatura ve filmu. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1990, Estetika divadelní a filmové tvorby. ISBN 80-7023-062-2. s. 8-9

tvorby. Toto číslo se časem začalo ještě zvyšovat a úroveň kvality spolupráce mezi filmaři a autory knih stoupala také. Jedna třetina adaptací vycházela ze soudobé literatury a dvě třetiny byly inspirovány literaturou 19. a 20. století. V letech šedesátých tomu bylo přesně naopak. Kundera, Lustig, Hrabal, Otčenášek, Fuks, Páral a další. To jsou ti, kteří byli pro film 60. let největší inspirací. Sami se podíleli na zfilmování svých děl. Někteří psali i filmové náměty.

V 50. letech bylo běžné adaptovat hlavně romány. Díla, ve kterých jsou rozepsané postavy, jejich dialogy, prostředí, ve kterých se vyskytují, situace, jimž jsou vystavováni. Změna nastala v 60. letech, kdy filmaři začali chtít větší volnost, a tak přišla doba, kdy tvůrci začali pátrat po knihách, které jim pro zfilmování přinesou větší volnost. Oblíbenými předlohami se tedy staly drobnější útvary. Základem pro zhruba dvě třetiny filmových adaptací z tohoto období je povídka nebo novela. V těchto letech se objevuje v prózách i filmech téma lidí, kteří se musejí vyrovnat s partnerskými vztahy, životem ve městě, přetvářkou a lhaním a se složitou společenskou situací. Dále je zde také inspirace válečnou a poválečnou situací. Tyto filmy prolínají celé desetiletí a je v nich mnoho nových impulsů. Samozřejmě nesmíme opomenout ani adaptace žánru kriminálního.

Můžeme napočítat až 60 filmových snímků, které vznikly v průběhu 60. let jako adaptace literárních děl. V roce 1965 tvořila tato díla až polovinu produkce (postupem času je to zhruba 10 adaptací ročně). Mezi nejznámější a zároveň nejproduktivnější tvůrce patřil Jiří Menzel a Zbyněk Brynych.⁴

2 BOHUMIL HRABAL

2.1 Život a tvorba

Jeden z nejznámějších a nejvýznamnějších českých spisovatelů, který za svůj život zakusil mnohé, například dětství za První republiky nebo druhou světovou válku, je beze sporu Bohumil Hrabal. Jako dítě nesl jméno Kilián, neboť se narodil jako nemanželské dítě. Když se jeho matka v roce 1916 provdala za Františka Hrabala,

⁴ JANČOVÁ, Vlasta. Česká literatura v českém filmu 60. let. In: Filmový sborník historický 4. Česká a slovenská kinematografie 60. let. 1. Vyd. Praha: Čs. Filmový ústav, 1988. s. 91-96

získal Bohumil příjmení Hrabal, František ho přijal za svého. Narodil se 28. března roku 1914, tedy před vypuknutím první světové války.⁵

Do roku 1919 žila rodina v Polné a odstěhovala se do Nymburka, jakmile získal František práci v místním pivovaru. Jako noví občané se mezi sousedy velmi rychle integrovali. Marie Hrabalová zde byla členkou ochotnického spolku, pro Bohumila Nymburk znamenal spojení města a jeho osobnosti jako spisovatele. V dětských letech navštěvoval Masarykovu národní chlapeckou školu. Když zemřel jeho dědeček, byl Bohumil poslán do školy brněnské, aby babičce nebylo smutno. Zde se ovšem velice zhoršil jeho prospěch a bylo řečeno, že není způsobilý postupu do dalšího ročníku. Následoval tedy návrat do Nymburka a tamní školy, kde se Bohumilův školní prospěch zlepšil, k maturitě se však Hrabal dostal až v roce 1934, s dvouletým zpožděním. Jelikož toužil po studiu práv, dodělal si maturitu z latiny a nastoupil do Prahy na Univerzitu Karlovu. Ne nadarmo se o Hrabalovi říká, že je nejvzdělanějším českým spisovatelem. Bohužel rok 1939 a uzavření vysokých škol přivedl Hrabala k tomu, že si musel před dostudováním najít jiné uplatnění, nejprve jako skladník a později na dráze. Jako výpomoc na železnici v Kostomlatech nad Labem nastoupil v roce 1942 a postupně se vypracoval až na pozici výpravčího. Právě tato skutečnost se stala inspirací pro napsání novely *Ostře sledované vlaky*. Hrabal pracoval a sbíral inspiraci k psaní také jako pojišťovací agent, obchodní cestující, dělník i kulisák v Divadle S. K. Neumanna.⁶

Již při studiu se Hrabal pokoušel o první tvorbu. Byl okouzlen impresionismem a psal vlastní básně. V roce 1937 mu byla dokonce jedna s názvem *Prší* otisknuta v novinovém tisku. Z těchto let vznikly i dvě sbírky, které dostaly názvy až dodatečně, a to *Dni a noci* a *Obrazy bez rámu*.

Hrabalovy prózy na vydání čekaly dlouho. Za pomoci Jiřího Koláře a Josefa Hiršala se jeho příspěvky začaly objevovat v almanachu *Život je všude*. Zajímavostí je, že o předmluvu se zasloužil Václav Havel, tehdy dvacetiletý mladík. Dvě z próz, které byly zveřejněny v almanachu, vyšly téhož roku v tenké knize zvané *Hovory lidí*. V roce 1959 se Hrabal pokoušel o vydání *Skřivánka na niti*, ale to bylo pozastaveno.

⁵[www.aktualne.cz: Bohumil Hrabal \[online\]. \[cit. 2018-05-20\]. Dostupné z: https://www.aktualne.cz/wiki/osobnosti/zaslouzili-umelci/bohumil-hrabal/r~74aa97b8ced211e3a0a10025900fea04/?redirected=1526839484](https://www.aktualne.cz/wiki/osobnosti/zaslouzili-umelci/bohumil-hrabal/r~74aa97b8ced211e3a0a10025900fea04/?redirected=1526839484)

⁶[www.hrabal-nymburk.cz: Život a dílo Bohumila Hrabala \[online\]. \[cit. 2018-05-20\]. Dostupné z: http://www.hrabal-nymburk.cz/index.php?stranka=zivotopis](http://www.hrabal-nymburk.cz/index.php?stranka=zivotopis)

Vydání své první knihy mohl Bohumil Hrabal oslavit až v roce 1963, po uvolnění poměrů a rozmachu české kultury. Knihou byla Perlička na dně. Hned na to následovala díla Pábitelé, Taneční hodiny pro starší a pokročilé, Inzerát na dům, ve kterém už nechci bydlet a Ostře sledované vlaky. Všechny zmíněné knihy se zasloužily o to, že se Hrabal stal uznávaným autorem.⁷ „*Příčiny splynutí Hrabalovy tvorby s dobovou atmosférou ležely jak v euforickém prožívání mnohotvárnosti přítomného bytí, tak i v propojení tematické provokativnosti s lyrikou a s okouzlením kontrastními projevy života.*“⁸

Určitým znakem jeho poetiky se stali „pábitelé“. Sám Bohumil Hrabal k pábitelům říká „*Byli to zpravidla lidé, o kterých se dalo říct, že se zbláznili, že jsou cvoci, šogři, ač každý, kdo je znal, jistě by to o nich netvrdil doslova. Byli to lidé, a jsou i dodnes, kteří jsou schopni nadsázky, to, co dělají, dělají příliš zamilovaně, takže krácejí po hranici směšnosti. Jsou bezradní, poněvadž si skostatek nekryjí bok a při pohledu zvenčí jsou opravdu blázni a cvoci a šogři. Pábitelé jsou neuchopitelní, jejich tvar je v přítomnosti nejistý, sporný, někdy i zdánlivě nežádoucí, nevhodný. A přesto mívají za půl roku pravdu. Každá dílna, každý úřad, každé místo, kde se setkávají lidé, buďto aby pracovali, nebo se bavili, každé takové prostředí má svého pábitele, o jehož potřebnosti se přesvědčíte, když takový pábitel onemocní, nebo je na dovolené, že se vám po něm stýská. Pro literaturu je pábitel cenný tím, že už v typu je ozvláštňovatel.*“⁹

Když v šedesátých letech nastala okupace sovětskými vojsky, život v Československu se opět změnil a změnil se i ten Hrabalův. Čistky, prověrky, cenzury. Spousty lidí přišlo o práci. Po roce 1968 zůstali mnozí za hranicemi. Hrabalovi byla opět upřena publikační činnost a upadal do depresí. Další roky trávil hlavně v Kersku ve své chatě, odkud pochází jeho největší životní díla, a to mimo jiné Postřižiny a Obsluhoval jsem anglického krále.

Po Sametové revoluci přišly velké změny k lepšímu, ale na Bohumila Hrabala bylo už bohužel trochu pozdě. Jeho zdravotní stav se s přicházejícím stářím hodně zhoršoval a bolesti kloubů a zad se stupňovaly. Přestal tvořit v roce 1995 a tím, jak

⁷ JANOUŠEK A KOL., Pavel. *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*. 1. Vyd. Praha: Nakladatelství Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2057-4. s. 245

⁸ JANOUŠEK A KOL., Pavel. *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*. 1. Vyd. Praha: Nakladatelství Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2057-4. s. 246

⁹ COSENTINO ED., Annalisa. *Čtení o Bohumilu Hrabalovi*. 1. Vyd. Praha: Institut pro studium literatury, 2016. ISBN 978-80-87899-52-6. s. 53

odešla chuť psát, odešla i chuť žít. Dne 3. března 1997 ukončil jeho život pád z pátého patra nemocnice, kde byl hospitalizován.¹⁰ Ve své knize se o posledních chvílích Hrabalova života zmiňuje Arnošt Lustig, kde říká: „Říká se (a není důvodu o tom pochybovat), že ve své poslední chvílce před koncem krmil holuby. Někdo tvrdí, že se na to chystal už několikrát. Jednou se prý postavil pod okno knihy, aby se dostal až nahoru, odkud je lehčí se přehoupnout na druhou stranu Potřeboval se opravdu tolik vyklánět, víc a dál a dál...?“¹¹

2.2 Styl tvorby

Místo, spjaté s tvorbou Hrabala, místo, kde tvořil nejčastěji a rád, byla hospoda. Co by jiného mohlo rušit, Hrabala inspirovalo. Cinkání púllitrů, rozhovory ostatních štamgastů, šum a ruch bylo to, co mu dávalo nápady pro tvorbu příběhů. Z této podstatné skutečnosti lze určit hovorový jazyk jeho dílech, s jehož pomocí vypráví zážitky, které zažil a lidské osudy, které spatřil. Hrabalovy prózy jsou také silně poznamenány jeho vlastním životem a vlastními zážitky.

Není těžké Hrabalovy texty identifikovat. Hovorový jazyk s dlouhými souvětími, častými kontrasty, opakováními, protiklady a groteskními prvky je zde typický. Oblíbený a velmi významný motiv je druhá světová válka a obecně otázka Čechů a Němců. Protestoval také proti nelidskosti, a to tím, že poukazoval na krutosti, které byly páčány na lidech i zvířatech.¹²

Důležitá věc, jež můžeme u Hrabalových próz pozorovat, je grotesknost situací. „*Jde v podstatě o metodu ozvláštňení, kdy tragická podstata jevu je ozvláštňována kontrastně popisem jeho groteskní a často i humorné vnější tvářnosti. Nikde se však nestává, že by se humornost vymanila z této své hlubší funkce a stala se samoúčelnou. Na to mají Hrabalovy povídky v sobě příliš kázně.*“¹³

Jeho postavy nejsou ukázkou jednoznačně kladného hrdiny, ale spíše ukázkou lidí průměrných a problémových, jejichž osud končí tragicky. Hrabal má ale úžasný

¹⁰Www.hrabal-nymburk.cz: Život a dílo Bohumila Hrabala [online]. [cit. 2018-05-20]. Dostupné z: <http://www.hrabal-nymburk.cz/index.php?stranka=zivotopis>

¹¹ LUSTIG, Arnošt a Markéta MALIŠOVÁ. O spisovatelích. 1. Vyd. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010. ISBN 978-80-86911-28-1. s. 131

¹²Www.blisty.cz: "Laskavý humor" Bohumila Hrabala [online]. [cit. 2018-05-20]. Dostupné z: <https://legacy.blisty.cz/art/17472.html>

¹³ COSENTINO, Annalisa, ed. Čtení o Bohumilu Hrabalovi: Rukověť otevřeného díla. 1. Vyd. Praha: Institut pro studium literatury, 2016. ISBN 978-80-87899-52-6. s. 19-20

talent vložit do této tragičnosti kus humoru, který nemá co dělat se sarkasmem ani ironií.

Zaměstnání, kterými za život prošel, se významně otiskly v prostředích jeho děl. Hrabal prostředí vykresluje zevnitř, pomocí hovorů a skrze lidi, kteří jim dali celý život a promlouvají o nich pouze kladně a s láskou. V těchto souvislostech Hrabal používá profesionální slang, který se pak stává komplikací pro překladatele jeho knih.

Co se týče vypravěče, u Hrabala ho často na první pohled nevidíme, často skutečně chybí a Hrabal se do textů promítá jako postava, je svědkem, je zproštěn soudu. Ovšem stopy po něm zůstávají v podobě detailů v textu (paradox – humor a válka, erotika a smrt).¹⁴

2.3 Hrabal a existencialismus

Existencialismus je umělecký směr, který vznikl v Německu, po první světové válce. Hlavní myšlenkou je člověk zoufalý, osamělý, plný úzkosti a nepochopený. Zároveň velmi vnímavý, který tíhne po pochopení důvodu existence. U nás se podmínky pro přijetí tohoto směru naskytly až během druhé světové války. Příchodem roku 1948, přišel i vynucený konec existencialismu v české literatuře, jelikož nevyhovoval politické situaci. Svazek básní Bohumila Hrabala, který byl v tisku, nevyšel. Rukopis byl odevzdán do soukromé tiskárny, která byla zestátněna. Spojení Hrabala s existencialismem je ovšem patrné i jinde.

Například pro prózu *Ostře sledované vlaky* posloužila jako jakási předloha existenciální povídka *Kain*. Tu Hrabal napsal v roce 1949. Sám Hrabal přiznal, že tuto povídku napsal ovlivněn tvorbou Alberta Camuse, přesně jeho dílem *Cizinec*. Povídka *Kain*, která existovala pouze jako rukopis, je příběhem chlapce Miloše, který cestuje vlakem s cílem spáchat sebevraždu. Ve vlaku pozná dívku Mášu, díky které si svůj plán začne rozmýšlet. S Mášou odejde domů, kde spolu stráví noc. I přes to se Miloš rozhodne sebevraždu spáchat a v Bystřici si pronajme pokoj, kde si ve vaně podřeže žíly. Probudí se v nemocnici, kde ho navštíví Máša, s kterou se Miloš rozhodne uzavřít sňatek. Jeho ošetřující lékař Gall nechápe, proč si chtěl tak mladý a zdravý člověk jako je Miloš vzít život. Mladík svůj čin vysvětluje tím, že je lepší odejít ze světa dobrovolně a ve zdraví, než v bolestech čekat na smrt. Po návratu z nemocnice jej

¹⁴ PELÁN, Jiří. Bohumil Hrabal: pokus o portrét. 1. Vyd. Praha: Torst, 2002. ISBN 80-7215-177-0. s. 29-33

potká další přiblížení smrti, když díky štěstěně přežije cestu v transportu SS. Milošova poslední cesta vede za Mášou, se kterou čekají dítě, a při níž je zastřelen.

Existencialismus zde můžeme spatřovat tom, co stojí za Milošovým sebevražedným myšlením. Po přečtení *Ostre sledovaných vlaků* je důvod k sebevraždě zřejmý. Miloš nemůže překonat svůj neúspěch se ženou. V povídce *Kain* je ale jeho rozhodnutí zemřít existenčního rázu – radši zemřít hned a dobrovolně než později trpět a umírat nedobrovolně.

Dalším příkladem ukázky existencialismu v Hrabalově tvorbě je novela *Příliš hlučná samota*. Zde se opět inspiruje Camusem, a dokonce i Jeanem-Paulem Sartrem. Ve výše zmíněném díle je znát oživení sisyfovského mýtu, sisyfovské práce. Camus se v jednom ze svých spisů zvaném *Mýtus o Sysifovi* tímto mýtem zabývá. O králi Sysifovi traduje mýtus o jeho krutosti a snaze obelhat smrt. Za to byl potrestán tvrdou a nekončící prací, kdy musel valit balvan na kopec. Camus bere mýtus jako přesný popis lidského údělu – žádný předem daný smysl lidského bytí. V knize *Příliš hlučná samota* se hlavní postava zabývá hlavně svými myšlenkami, přemýšlí nad smyslem své práce a rozjímá nad smyslem své existence.¹⁵

Obecně lze říct, že Hrabal ve své tvorbě často naráží na známé filozofy a existenciální spisovatele, které cituje nebo se jimi inspiruje. Co se týče existencialismu, můžeme do něho v Hrabalově tvorbě jednoznačně zařadit i jeho často užívaný motiv sebevraždy. *„Píšeme-li u Hrabala o motivu sebevraždy v kontextu existenciální filozofie a využíváme-li jeho narážky na filozofy různé provenience, od stoiků po existencialisty, a především začítáme-li se do Hrabalových textů odkazujících k sobě navzájem, neopouští nás myšlenka, že se tento motiv Hrabalovy tvorby náhle stává prefigurací jeho vlastní smrti.“*¹⁶

Už v povídkách z *Pábitelů* se dočteme o sebevraždě. Tento motiv je zajisté důkaz sepětí Hrabala s existencialismem a objevuje se tak často, že je skutečně otázka, zda jeho smrt pádem z okna byla náhodnou či nikoliv.

¹⁵ BALUCH, Jacek. *Kain podle Hrabala*. 1. Vyd. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2199-1. s. 49-61

¹⁶ BALUCH, Jacek. *Kain podle Hrabala*. 1. Vyd. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2199-1. s. 62

3 OSTŘE SLEDOVANÉ VLAKY-KNIHA

Novelu *Ostře sledované vlaky* Bohumil Hrabal napsal v roce 1965 inspirovaný vlastním životem. Ovlivněn byl nejen prací u železnice v Dobrovicích, kde se zaučoval, ale také tím, že viděl, co se dělo v jeho okolí, se školami i s jeho spolužáky.

„Nikdy jsem v životě nic nedělal s takovou láskou jako službu na nádraží. A když byla noční, žasnul jsem nad tou slavností, jak staniční pomocník rozžihal petrolejové lampy a lucerny, jak ve staniční kanceláři neustále hrkaly a cvakaly a pípaly a vrněly telefonní a telegrafní přístroje a vybavovala se kolečka v bezpečnostním bloku, tak jsem pořád měl dojem, že jsem v hodinářském krámě, anebo v obchodě se zpěvným ptactvem. Kdybych si měl zvolit jedno zaměstnání, která jsem kdy měl, zase bych chtěl být panem výpravčím.“¹⁷

Právě v Dobrovicích, devět kilometrů od Mladé Boleslavi, pozoroval Hrabal lidi, poslouchal příběhy a nechal se inspirovat k napsání slavné novely. Čerpání Hrabala z lidských osudů dokazuje to, že postavy v knize jsou skutečné osoby, se kterými přišel do styku. Například přednosta Němeček, který choval holuby v sousedství nebo výpravčí Kraus, ve skutečnosti opravdu záletník, v knize jej ztvárnil výpravčí Hubička. Miloš Hrma je inspirován reálnou postavou, tedy dvěma. Samotným Hrabalem a dalším zaučujícím se výpravčím, Milošem Maškou.

Nedá se říct, že by pro kritiky byla kniha okamžitým hitem. Někteří se nechali slyšet, že téma okupace a války je tu upozaděno, kdežto Miloš Hrma a jeho životní dramata jsou v popředí.¹⁸

3.1 Téma a prostředí

Novela *Ostře sledované vlaky* přináší kritický pohled na válku, zde přímo na druhou světovou válku a na to, jak ovlivňuje osudy nevinných lidí a bere si lidské životy. Novelu vypráví hlavní postava Miloš Hrma v ich-formě. Do popředí je kladena postava Miloše Hrmy, v jeho těsném závěsu válečná tematika. Nenajdeme zde přímý

¹⁷ Www.e15.cz: *Ostře sledované vlaky* vypravil Bohumil Hrabal z Dobrovice [online]. [cit. 2018-05-20]. Dostupné z: <http://magazin.e15.cz/regiony/ostre-sledovane-vlaky-vypravil-bohumil-hrabal-z-dobrovice-846914>

¹⁸Www.e15.cz: *Ostře sledované vlaky* vypravil Bohumil Hrabal z Dobrovice [online]. [cit. 2018-05-20]. Dostupné z: <http://magazin.e15.cz/regiony/ostre-sledovane-vlaky-vypravil-bohumil-hrabal-z-dobrovice-846914>

popis války, pouze to, jaký má vliv na lidi okolo. Děj není chronologický, Hrabal skáče v čase a ději.

Spatřujeme zde motivy smrti – Hrma se chce zabít, pak je na pokraji smrti v zajetí vojáku a nakonec umírá. Dále motiv erotiky, jenž prochází celým dílem – od nezdaru s Mášou, přes pohlavní styk s hraběnkou a výpravčího aférky. Jako třetí motiv je značen motiv války a utrpení, který je v pozadí celého příběhu. Hrabal perfektně poukazuje na to, jak malé je utrpení jedince v porovnání s utrpením celého světa. Rovněž na konci příběhu, kdy Hrma zápasí s vojákem a ten volá svou matku, poukazuje na to, že i nepřátelé mají své rodiny, někoho, kdo je miluje a čeká, až ve vrátí domů, což se dá přirovnat k dílu Na západní frontě klid, kde Erich Maria Remarque vyzdvihuje stejné téma.

Na začátku děje je nám představeno městečko Kustomlaty nad Labem, ovšem téměř celý děj novely se odehrává v malé stanici blízko Nymburka, v roce 1945, tedy na konci druhé světové války. Příběh je ovlivněn situací konce války, ústupem říšských vojsk a počátkem vrcholení odboje. Je zde patrná inspirace skutečnou událostí z 2. března 1945, kdy partyzáni nechali vybuchnout vlak s municí na stanici Stratov.

Vypravěč, nevyzrálý mladík, který se právě vzpamatovává z pokusu o sebevraždu, nese jméno Miloš Hrma. Věci důležité i banální jsou vyprávěny tak, jak jsou důležité pro Hrmu. Jeho mysl často odbíhá od reality k představám. Nešťastné rozhodnutí bylo zapříčiněno nepovedeným sexuálním stykem s dívkou Mášou. Po psychiatrickém léčení se vrací zpět na stanici, kde pracuje jako výpravčí. Přímo před očima mu den, co den projíždějí transporty s vojáky a municí. Z milostných problémů, které Miloše stále tíží, jej nakonec dostane partyzánka Viktorie Freie, která mu ukáže, jak se, co patří, a připraví ho o panictví. Hrma se cítí jako pravý muž a zhostí se úkolu vyhodit jeden z projíždějících transportů do vzduchu. Úkol splní, avšak umírá.¹⁹

3.2 Postavy

Bohumil Hrabal učinil v novele Ostře sledované vlaky menší změnu, týkající se postav. Zatímco v jiných jeho dílech se setkáváme s postavami pábitelů, v díle

¹⁹KARASOVÁ, Zuzana: Ostře sledované vlaky – literární předloha a film. I[online]. [cit. 4.4. 2018]. Plzeň, 2014. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. Pedagogická fakulta. Vedoucí práce PaDr. Jiří Staněk, CSc. Dostupné z: <https://dspace5.zcu.cz/bitstream/11025/15166/1/Bakalarska%20prace%20Ostre%20sledovane%20vlaky.pdf>.

zmiňovaném se hlavní hrdina pábitelským rysům úplně nepodobá. Kritici tvrdí, že hrdinství mu přisoudil na základě výtek vůči postavám v jeho jiných knihách. Nejednou bylo totiž autorovi vytknuto, že po svých postavách nic nežadá.

Miloš Hrma – nezralý mladík, kterému je teprve dvaadvacet let a postrádá životní zkušenosti. Cítí se méněcenný, což vyvrcholí nezdárným pokusem o pohlavní styk s Mášou, jeho dívkou. Tento problém je později vyřešen, když ho o panictví připraví krásná a starší Viktorie Freie. Právě kvůli jeho nezdarům je pro něho velkým vzorem výpravčí Hubička, který rozhodně v této oblasti problémy nemá. Samovolně se zapojí do odboje. Na transport převážející munici hodí bombu a následně, po souboji s vojákem a krátkými úvahami, umírá za svobodu svého národa.

Výpravčí Hubička – sice velmi chytrý a schopný, avšak pro svou lásku k ženám dělá v práci chyby, které dělají ostudu hlavně přednostovi, který touží po povýšení, ale Hubička mu tímto svým nepřístupným chováním tento sen kazí. Ovšem naopak pro Miloše Hrmu je hrdinou, který má úspěch u žen a je pro ním vzorem. Také se netají svou nenávistí k Němcům a je tím, kdo vymyslí celou akci výbuchu transportu.

Přednosta stanice – jednou z typických věcí pro postavu přednosty je jeho řvaní do světlíku, když je rozrušený. Vždy když ho něco rozčílí, jde a vykřičí do něho, jak je svět hrozný. Jeho cílem je získat povýšení, které ale nepřichází, což dává za vinu výpravčímu Hubičkovi a jeho aférkám. Na rozdíl od něho nejsou jeho láskou ženy, ale holubi. O ty se stará jako o své děti

Zdenička Svatá – Zdenička je hodná mladá slečna, která měla aférku s výpravčím Hubičkou. Výpravčí ji orazítkoval zadek, což neuniklo její mamince, která situaci neváhala řešit. Živí se jako telegrafistka.

Máša – Máša je Milošova milá. Má ho moc ráda, za jeho sexuální neúspěch se mu nesměje, naopak ho chápe a snaží se mu pomoci.

Viktorie Freie – sebejistá Rakušanka, která po domluvě pomůže Milošovi s jeho problémem v sexuální oblasti.

Rada Zednicek – jako člen komise přijíždí řešit aféru Zdeničky a Hubičky. V kalhotách nosí mapu Evropy, která už mu do kapsy vydřela díru. Na mapě rád ukazuje, kde a jak si zrovna vedou říšská vojska. Jeho snaha působit jako Němec je značně komická.

3.3 Kompozice a jazyk

Ostře sledované vlaky je novela kratšího rázu, rozdělena do šesti kapitol. Můžeme pozorovat dvě roviny textu. První se dá označit jako ta, ve které má Miloš Hrma problém v sexuální oblasti, druhá rovina je pak doba, ve které se děj odehrává, tedy konec druhé světové války. Chronologický postup novely je narušován Milošovými retrospektivními vzpomínkami. Hlavní linie kompozice je doplněna odchylkami vedlejších příběhů.

O autentičnost doby se Bohumil Hrabal postaral prostřednictvím jazyka, který použil, tedy nespisovný, hovorový a místy nalezneme i vulgarismy. Několik pasáží je psáno v němčině, například když je Miloš zajat vojáky SS. Někdy jsou to jen slova, někdy celé věty.²⁰

4 JIŘÍ MENZEL

Režisér Ostře sledovaných vlaků, Jiří Menzel, syn scénáristy a spisovatele Josefa Menzela a matky Drahomíry, která se živila jako švadlena, se narodil v Praze v roce 1938 jako jejich třetí dítě. Tedy, sestra Hana byla jen o několik minut starší, protože se narodili jako dvojčata.²¹

Rok 1962 byl pro Menzela rokem absolventským, dokončil totiž studium filmové režie na FAMU v Praze, a přestože se stal známým hlavně díky svým filmům, je Menzel i skvělým divadelním režisérem a hercem.²² Jak řekl v jednom rozhovoru a je citován Kateřinou Pošovou: „*Film je moje žena, divadlo je moje milenka.*“²³ Důkazem je tomu inscenace komedie Mandragora, která se hrála 11 let nepřetržitě (1965-1976). Zahrál si například ve hře Vražda v salónním coupé, v Němém Bobšovi a také v Krátkém, Širokém a Krátkozrakém.

Vedle M. Formana a V. Chytilové je jednou z hlavních režisérských osobností, která za svou tvorbou sklízí nemalé úspěchy od 60. let až do současnosti. Jeho

²⁰ KARASOVÁ, Zuzana: Ostře sledované vlaky – literární předloha a film. I[online]. [cit. 4.4. 2018]. Plzeň, 2014. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. Pedagogická fakulta. Vedoucí práce PaDr. Jiří Staněk, CSc. Dostupné z: <https://dspace5.zcu.cz/bitstream/11025/15166/1/Bakalarska%20prace%20Ostre%20sledovane%20vlaky.pdf>.

²¹ ŠTEFLOVÁ, Adriana. Forman vs. Menzel. 1. Vyd. Praha: Bondy, 2014. ISBN 978-80-904923-7-0. str. 66

²² www.csfd.cz/: Jiří Menzel [online]. [cit. 2018-05-20]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/tvurce/968-jiri-menzel/>

²³ POŠOVÁ, Kateřina. Jiří Menzel. 1. Vyd. Praha: Český filmový ústav, 1992. ISBN 80-7004-042-4. s. 3

schopnost ve filmech vyprávět o prostých lidech, kteří zápasí s vlastním životem, vzbudila ohlas doma i v zahraničí. Není divu, že se našel především ve zpracovávání knih do filmových podob právě autora Bohumila Hrabala. Ne nadarmo je přezdíván dvorním Hrabalovským režisérem. Oba jsou nadaní ve zpracovávání tragikomických příběhů všedního dne.

V roce 1967 získal za filmové zpracování Hrabalových Ostře sledovaných vlaků ocenění zvané Oscar. Bylo mu pouhých devětadvacet let a byl tehdy nejmladším režisérem v kategorii. Druhý film na motivy Hrabalovy knihy byl Skřivanci na niti, režírován na motivy knihy Inzerát na dům, ve kterém už nechci bydlet, ten se ale k divákům dostal až po listopadu roku 1989. Následovaly filmy Slavnosti sněženek a Postřižiny.

Rozmarné léto a Konec starých časů jsou díla, kterými je Jiří Menzel úzce spjat s knihami V. Vančury.²⁴ Rozmarné léto se rozhodl zfilmovat v roce 1966 a tenkrát údajně nikdo nevěřil, že je to splnitelný úkol. *„I sám Menzel byl v první chvíli skeptický. Dramaturg a scénárista Václav Nývlt mu tehdy přinesl scénář. Menzel se látky zprvu zalekl, ale svou roli sehrála náhoda a jakýsi rozmar. K jeho rozhodnutí točit Rozmarné léto přispěl i fakt, že Jaromír Šofr byl v té době volná a potřeboval práci. A tak se rozhodl pomoci příteli, aniž v té době tuší, že právě tímto filmem potvrdí svůj výjimečný talent.“*²⁵

Velkou roli podle Menzela hraje v jeho tvorbě spolupráce se skladatelem hudby Jiřím Šustem. Jejich spolupráce započala Perličkami na dně a Šust nechyběl po Menzelově boku ani při natáčení Ostře sledovaných vlaků. *„V Menzelově díle hrají hudební motivy významnou roli. Právě ony dokreslují vnitřní rozpoložení hrdinů a onu (často tragickou) skutečnost zahalují do jemné krásy všednosti a banálnosti.“*²⁶

Blízko k Menzelově srdci měl vždy žánr detektivky, a tak se v roce 1968 rozhodl pro režii Zločinu v šantánu podle předlohy od Josefa Škvoreckého. Bohužel kvůli dění v Československu se film příliš neujal, po emigraci Škvoreckého zmizel úplně. Až po roce 1989 mohli diváci znovu ocenit Menzelovo umění na plátnech.

²⁴Www.csfd.cz: Jiří Menzel [online]. [cit. 2018-05-20]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/tvurce/968-jiri-menzel/>

²⁵ ŠTEFLOVÁ, Adriana. Forman vs. Menzel. 1. Vyd. Praha: Bondy, 2014. ISBN 978-80-904923-7-0. s. 79

²⁶ ŠTEFLOVÁ, Adriana. Forman vs. Menzel. 1. Vyd. Praha: Bondy, 2014. ISBN 978-80-904923-7-0. s. 75

Ovšem koncem 60. let začíná pro Menzela období, kdy je odstaven od filmu. Věnuje se tedy divadlu Semafor a Činohernímu klubu až do roku 1974, kdy se může k filmu opět vrátit. Režii snímku Na samotě u lesa ukázal, jakým talentem byl obdržen. Část dialogu pro Menzela pravil Zdeněk Svěrák, v rolích se objevují Ladislav Smoljak, Zdeněk Svěrák a Daniela Kolářová.

S rokem 1990 začíná Menzel zpracovávat tvorbu Václava Havla, v té době již prezidenta, Audience a Žebrácká opera, která se stala po roce 1989 prvním filmem na Barrandově schváleným do výroby.

Po několikaleté pauze se Menzel vrací až v roce 2006 a dokončuje Obsluhoval jsem anglického krále. Snímek získal několik ocenění, ale u diváku vyvolal pocity smíšené.²⁷

5 OSTŘE SLEDOVANÉ VLAKY – FILM

Snímek Ostře sledované vlaky, na motivy stejnojmenné knižní předlohy, se začal natáčet v roce 1966. Ve stejném roce proběhla i jeho premiéra. V roce 1967 získal Menzel za Ostře sledované vlaky Oscara.

Vlaková stanice, kde se film natáčel, musela projít rekonstrukcí. Z původního milionového rozpočtu se sice musely zaplatit miliony tři, ale místo bylo k nepoznání. Už od roku 1870 stanice slouží veřejnosti. Na místě staví za den jedenadvacet vlaků a součástí je vlečkový areál, jehož směrem jsou nákladní vagony. Zajímavostí je, že v této vlakové stanici je zachován ruční systém, ne modernizovaný, mechanický.

5.1 Vznik filmu

Na otázku, proč Menzel akceptoval nabídku film Ostře sledované vlaky natočit, ačkoliv tři režiséři před ním tuto nabídku odmítli, zněla odpověď takto: *„Z jednoduchého důvodu. Kývl jsem na text, aniž jsem ho četl. Miloval jsem Hrabala a chtěl jsem točit. Knižka v té době ještě nevyšla, existovala jen v rukopise. Nicméně znal jsem ukázkou, kterou otiskli v novinách. Byla to zrovna ta scéna, v níž rada Zedníček vyšetřuje, jak Hubička razítkoval Zdeničku.“*²⁸

²⁷ŠTEFLOVÁ, Adriana. Forman vs. Menzel. 1. Vyd. Praha: Bondy, 2014. ISBN 978-80-904923-7-0. s. 60-70

²⁸NEZVAL, Martin a Petr VOLF. Muž, který zůstává. 1. Vyd. Praha: Carmen, 1992. ISBN 80-85531-30-5. s. 20

Setkání s Hrabalem označuje Menzel jako jeho největší životní štěstí. Aby jeho knihu mohl předělat do filmové podoby, bylo nutné učinit pár úprav. Jelikož v knize Hrabal skáče v ději a čase, pro diváka by bylo náročné takto děj sledovat. Z toho důvodu si Menzel sepsal na papírek všechny děje a seřadil je tak, aby chronologicky dávaly smysl. Podle toho napsal Hrabal celou knihu znovu a Menzel se mezitím seznámil v Kainem, což byla první verze Ostře sledovaných vlaků. Menzel s Hrabalem se spřátelili a trávili společně mnoho času. Menzel jej chtěl poznat, jelikož nechtěl jeho knihám ublížit jejich prepisem. Měl ke každé knižní předloze velkou pokoru.

Menzelův kameraman a zároveň přítel Jaromír Šofr mu byl partnerem i u Ostře sledovaných vlaků. Společně se shodli na několika základních věcech. Film bude černobílý, důraz bude kladen na graficky výraznou podobu obrazu. „*Neměli jsme žádnou velkou ctižádost. Jen jsme si se Šofrem řekli, že chceme Ostře sledované vlaky natočit tak slušně, aby nás nechali dělat zas nějaký další film.*“²⁹

5.2 Postavy

Jiří Menzel měl o postavách jasnou představu. Například na roli přednosta požadoval člověka, který by vypadal jako otec spolužačky. Vladimír Valenta mu ho připomínal nejvíce. Měl problém ho prosadit, protože Valenta nebyl herec, ale scénárista. Ředitel Harnach měl ale jinou představu. Chtěl, aby byli do filmu obsazeni herci slavní. Naštěstí nechal Menzelovi volnou ruku.

Na roli rady Zednický chtěl Menzel někoho, koho dobře zná. A jelikož mu byla tato postava nesympatická, chtěl, aby ji hrál člověk hodný. Volba padla na Vlastimila Brodského.

Zvolit správně někoho, kdo ztvární Miloše Hrmu byl podle něj největší oříšek. „*To byl největší problém – najít představitele hlavního hrdiny. Bylo mnoho mladých herců v tom věku, ale žádný nesplňoval představu postpubertálního trpitele, mučedníka lásky. Jeden čas jsem dokonce uvažoval, a taky to zkoušel, že bych si tu roli zahrál sám. Naštěstí jsem měl dost rozumu, abych uznal, že jsem na tu roli už příliš starý.*“³⁰ Původně byl vážným kandidátem Vladimír Pucholt. Ten už ale začal pracovat na roli v jiném filmu, a tak postavu Miloše Hrmu odmítl. Na Václava Neckáře

²⁹ TAUSSIG, Pavel. Filmový smích Jiřího Menzela. 1. Vyd. Rychnov nad Kněžnou: Filmový klub, 2004. ISBN 80-7004-121-8. s. 11

³⁰ TAUSSIG, Pavel. Filmový smích Jiřího Menzela. 1. Vyd. Rychnov nad Kněžnou: Filmový klub, 2004. ISBN 80-7004-121-8. s. 14

upozornila až manželka vedoucího skupiny, paní Fikarová. Hned poté, co Menzel Neckáře uviděl, bylo jasno. Vypadal nevině a zranitelně.

Sám Václav Neckář o své roli říká, že byl šťastný, že svou první filmovou roli mohl ztvárnit po boku zkušených herců, kteří mu pomohli. Samotný Jiří Menzel mu dal také cenné rady, aby vše vypadalo dle jeho představ a měl s ním mnoho trpělivosti.³¹

Menzel má s postavou Miloše Hrmy nemálo společné. Jako první můžeme hovořit o fyzickém vzhledu, jelikož jsou si na první pohled podobní. A co se žen týče, Jiří Menzel to také neměl jednoduché. Sám říká, že se mu sice hodně líbily, ale také se jich bál. *„Ne že bych měl stejný problém jako Miloš Hrma, ale něco společného jsme měli. Strach z ženských. Byla v nás strašlivá touha, mnoho let nenaplněná. Uvědomte si, že dřív to nebylo tak snadné jako teď. A já byl k tomu všemu ještě vyběračný. Dlouho to trvalo, než se ze mě stal jaksi zkušený mužský. Ta nenaplněná touha, co ve mně byla, se nějak musela promítnout do Miloše Hrmy. Tehdy jsem režíroval hned po sobě Ostře sledované vlaky, Rozmarné léto a v Činoherním klubu Mandragoru. Ve všech třech kusech se nějakým způsobem objevil problém impotence. A pochopitelně že nějaký chytrák přišel s tím, že právě to je moje životní téma. Omyl, bylo to právě naopak, a nevím, které trápení je větší.“*³²

5.2.1 Filmové obsazení

Václav Neckář – Miloš Hrma

Jitka Bendová – Máša

Vladimír Valenta – přednosta stanice

Libuše Havelková – paní přednostová

Josef Somr – výpravčí Hubička

Jitka Zelenohorská – Zdenička Svatá

Vlastimil Brodský – rada Zednicek

Ferdinand Krůta – strýček Noneman

Květa Fialová – paní hraběnka

Nad'a Urbánková – Viktorie Freie

Jiří Menzel – lékař dr. Brabec

³¹ SKUPA, Lukáš, ed. Ostře sledované vlaky. 1. Vyd. Praha: Národní filmový archiv, 2014. ISBN 978_80_7004_162_8. s. 185-187

³² NEZVAL, Martin a Petr VOLF. Muž, který zůstává. 1. Vyd. Praha: Carmen, 1992. ISBN 80-85531-30-5. s. 25-26

6 POROVNÁNÍ KNIHY A FILMOVÉHO ZPRACOVÁNÍ

„Bylo by pošetilé chtít splnit představu čtenáře Ostře sledovaných vlaků. Film je ještě příliš nedokonalý na to, aby dokázal zachytit všechno, co se odehrává v naší fantazii při čtení Hrabalových textů. Poetiku těchto představ je nutno nahradit. Proto kompozice literárního scénáře, zbaveného mimo jiné proti předloze všech retrospektiv, vychází zejména z působivosti kontrastu jednotlivých scén. Tedy nikoli absurdní situace samy o sobě, ale ve své vzájemné konfrontaci – to je podle našeho názoru poetika tohoto filmu. Konfrontace obscénnosti a tragiky.“³³

Po přečtení knihy a shlédnutí filmové adaptace *Ostře sledované vlaky* lze porovnat Hrabalovu psanou verzi s tou Menzelovou. Co se prostředí týče, v knize je děj zasazen do malé stanice kousek od Nymburka, Kostomlat nad Labem. Jiří Menzel ale musel pro svůj snímek vybrat místo jiné, a to nádraží v Loděnicích u Prahy. Zatímco v knize se děj odehrává v hlavě Miloše Hrmy, ve filmu je Hrma vypravěčem. V obou dílech je ale použita ich-forma. Hrabal v předloze nepostupuje chronologicky, nýbrž skáče retrospektivně od myšlenek a vzpomínek do přítomné reality. Zatímco Hrabal se drží realistického světa, píše o lidech, které poznal a dodává situacím grotesknost, Menzel tyto realistické a naturalistické prvky zčásti vysadil, a naopak jim dodal naivismus.

Menzelovy *Ostře sledované vlaky* tedy rozhodně nejsou se vším všudy podle Hrabala. S některými motivy se ve filmu musíme rozloučit, kdežto některé jdou zde naopak mnohem více propracované. To lze vidět především u postav. O některých si v knize nepřečteme víc než pár řádků a nedozvíme se o nich nic podrobnějšího. Režisér Jiří Menzel jimi ale obohacuje děj. Sám si například zahrál doktora Bočka, který je v knize zmíněn velice hole, ale ve filmu si zahrál postavu, která velice citlivě radí Hrmovi a pokouší se mu vysvětlit přirozený spád věcí v životě. Z jeho hlavy také vzejde myšlenka, aby ho v oblasti sexu zaučila starší žena.

Dále například pan Novák, který se nenápadně objevuje v celém filmu, jako takový komentátor. Nakonec převezme přehazování návěstí za Hubičku, a to během scény se sabotáží.

Jako nejvýraznější rozdíl je vnímán konec obou děl. Zatímco v knize Hrabal nechává hrdinu dlouho trpět a detailně popisuje umírání jeho i vojáka, který se svíjí

³³ TAUSSIG, Pavel, Jiří MENZEL a Jan SVĚŘÁK. 3x Oscar pro český film. 1. Vyd. Praha: Cinemax, 1998. ISBN 80-85933-20-9. s. 110

v bolestech, a kterého nakonec musí až na podruhé zastřelit Miloš, vybral si Menzel mírnější cestu. Hlavní postavu Miloše Hrmy zabil tiše a bez brutálních výjevů.

V jazykové rovině můžeme shledat, že Menzel Hrabalův slovník z knihy poněkud zjemnil. Dialogy upravil tak, že je utnul před použitím vulgarismů, nebo postavám řeč upravil. Také drastické pasáže omezil na minimum. Ve filmu najdeme pouze scénu, kde se Novák s Hubičkou baví o ubohém dobytku.

Rozdíl je patrný v motivech, kdy Hrabal dává všem téměř stejné postavení, žádný neupřednostňuje. Sexuální problém, vztah s Mášou, práce na stanici, válka. Na druhou stranu Menzel mezi těmito motivy uvádí do popředí jednoznačně Milošův problém s pohlavním stykem. Ostatní zůstávají v pozadí.

Menzel tedy, až na drobnosti, kterými mnohdy filmu i přidal na atraktivitě, dodržel věrohodně základ Hrabalovy předlohy.³⁴

7 SEGMENTACE FILMU

Jako začátek praktické části mé bakalářské práce jsem se rozhodla rozpracovat film na jednotlivé segmenty. Zaznamenám tedy každou změnu scény a to, co se v ní odehrává. Na segmentaci poté navážu v další části mé práce.

1. V bytě, kde bydlí Miloš Hrma
 - A) Miloš vstupuje na scénu
 - B) Vede vnitřní monolog o pradědečkovi a dědečkovi
 - C) Matka mu pomáhá oblékat kalhoty
 - D) Záběr na jeho otce, který leží na pohovce
 - E) Matka Miloše chválí a doobléká ho
 - F) Záběr na čepici, kterou mu matka nasazuje

2. Reálně stále v bytě
 - A) Divák vidí obrázky ze života dědečka a pradědečka, k tomu Milošovy komentáře

3. Miloš jde do práce

³⁴ SKUPA, Lukáš, ed. Ostře sledované vlaky. 1. Vyd. Praha: Národní filmový archiv, 2014. ISBN 978_80_7004_162_8. s. 31-90

- A) Milošův vnitřní monolog
4. Úvodní titulky
5. U holubníku
- A) Přednosta se svými holuby
 - B) Miloš přichází do služby
6. Před stanicí
- A) Miloš jde s Hubičkou ke stanici
 - B) Projíždí vlak, Miloš salutuje
 - C) Hubička mu upraví polohu ruky
7. U návštěidla
- A) Hubička říká Milošovi, že má špatně návštěidlo (v poloze volno)
8. Před stanicí
- A) Pan Novák spadne na zem
 - B) Je slyšet, jak bijí hodiny
9. Kancelář
- A) Postupný záběr na všechny přítomné (Miloš, Novák, telegrafistka, Hubička)
10. Před stanicí
- A) Přijíždí vlak
 - B) Miloš salutuje
 - C) Z vlaku vykukne Máša
 - D) Chtějí se spolu políbit, ale Hubička zapíská, vlak s Mášou odjede
11. Kancelář
- A) Hubička se vyptává Miloše, jaká je Máša
12. Před stanicí
- A) Na koni přijíždí hraběnka
 - B) Příběhne za ní přednosta, lichotí jí

- C) Hraběnka odjíždí, přednosta salutuje
- D) Hubička se opět zeptá Miloše na Mášu

13. U králíkárně

- A) Paní přednostová zabije králíka
- B) Novák utíká a zacpává si uši

14. Kancelář

- A) Hubička se ptá Miloše na Mášu

15. Před stanicí

- A) Pan Novák drží králíka, je slyšet, jak bijí hodiny

16. Záběr na hodiny

17. Záběr na pohovku

18. U přednosta

- A) Přednosta si nechává upravovat uniformu
- B) Vchází Miloš
- C) Přednosta ho varuje před špatným vlivem Hubičky

19. Před stanicí

- A) Přijíždí auto s radou Zednickem
- B) Zdraví se s přednostou podáním ruky

20. Kancelář

- A) Všichni koukají do mapy
- B) Rada Zednicek popisuje na mapě průběh války
- C) Telegrafistka si hladí dekolt tužkou
- D) Přednosta podepisuje dokument

21. Před stanicí

- A) rada Zednicek odjíždí

22. Před stanicí

- A) Miloš a Hubička salutují projíždějícímu vlaku
23. Na stanici
- A) V místnosti přednosta se sestřenicí pana výpravčího
 - B) Přednosta jí podpaluje cigaretu
 - C) Přichází Miloš a Hubička
24. Paní přednostová volá přednostu k večeři
25. Kancelář
- A) Přednosta a Hubička baví výpravčího sestřenicí
 - B) Hubička si vymění pohled s Milošem
 - C) Žena si vymění pohled s Milošem
 - D) Přednosta odchází na večeři
26. U přednosta
- A) Přednosta jí polévku
 - B) Pomáhá ženě při pletení
 - C) Je slyšet ženský smích
27. Projíždějící vlak
28. Na stanici
- A) Miloš se chce svěřit Hubičkovi
29. U přednosta
- A) Pomáhá ženě s pletením
 - B) Jde se vykřičet do světlíku
30. Kancelář
- A) Hubička a žena jdou do jiné místnosti
 - B) Hubička prosí Miloše, aby vzal práci za něj
31. Záběr na přednostu, který křičí do světlíku
32. Kancelář

- A) Miloš poslouchá za dveřmi Hubičku se ženou
- B) Hubička vyběhne, Miloš spadne
- C) Hubička Miloše pokárá a jde zpět
- D) Přijde Máša
- E) Hledí si do očí
- F) Máša odejde

33. Přejíždějící vlak

34. Stanice

- A) Hubička si píská
- B) Přednosta objeví natržené kanape
- C) Přednosta křičí skrz okno na Hubičku

35. Kancelář

- A) Přednosta přijde a upraví Milošovi uniformu
- B) Hubička se opět ptá na Mášu

36. Venku

- A) Hubička a Miloš salutují vlaku

37. Kancelář

- A) Pan Novák, Hubička a přednosta mluví o krutosti páchané na dobytku
- B) Miloš to slyší a odchází

38. Před stanicí

- A) Miloš kouká na sestřičky ve vlaku

39. Před stanicí

- A) Prochází němečtí vojáci
- B) Hubička jim ukazuje cestu dál
- C) Vojáci se o kousek dál zastaví a koukají na sestřičky
- D) Jdou za nimi do vlaku
- E) Miloš vleze za nimi a pozoruje je

40. Před stanicí

- A) Přijíždí vlak s Mášou
- B) Máša zve Miloše ke strýci na noc
- C) Vlak odjíždí, Miloš za ním běží a mává

41. U strýce v ateliéru

- A) Miloš sedí na pohovce a kouká
- B) Máša pomáhá strýci s focením
- C) Máša a Miloš jdou do vedlejší místnosti a líbají se

42. U strýce v ateliéru

- A) Miloš v košili bez kalhot, Máša v košilce
- B) Leží v posteli, snaží se o pohlavní styk
- C) Máša odchází, Miloš je smutný a stydí se

43. Ráno v ateliéru

- A) Miloš se obléká
- B) Velký hluk a poté silný vítr, která vše zničí
- C) Strýc se probouzí a směje se

44. V hotelu

- A) Žena vede Miloše do pokoje
- B) Miloš si napouští vanu a svléká se
- C) Malíř tluče do vedlejší zdi
- D) Miloš vlez do vany a podřezává si žíly
- E) Malíř ho vidí skrz díru ve zdi a běží ho zachránit
- F) Nese Miloše v náručí

45. V nemocnici

- A) Miloš se probudí a kouká si na obvázaná zápěstí

46. Před stanicí v noci

- A) Projíždějící vlak

47. Kancelář

- A) Hubička podřimuje, telegrafistka Zdenička si čte knihu
- B) Zdenička shodí Hubičku ze židle
- C) Honí se spolu po kanceláři
- D) Hubička chytí Zdeničku, položí ji, líbají se
- E) Vyhrne ji sukni a razítkuje na stehna a pozadí

48. U Zdeničky doma

- A) Její mata si všimne razítek na stehnech a pozadí

49. V nemocnici

- A) Miloš se svěřuje doktorovi

50. Kancelář

- A) Přejde Zdenička se svou matkou. Matka si stěžuje na Hubičku

51. V nemocnici

- A) Doktor doprovází Miloše a radí mu, ať se zaučí v sexu u starší ženy

52. U soudu

- A) Obviněný muž mluví před soudem
- B) Vraží tak Zdenička s matkou. Všem ukazuje razítka na jejím pozadí.

53. V práci u rady Zednický

- A) Miloš vejde k Zednickovi do kanceláře, ten ho vyrazí
- B) Miloš se ohlásí znovu, tentokrát salutuje, rada ho přijímá
- C) Rada kritizuje postoj Milošovy rodiny k válce

54. U králíkárný

- A) Hubička vítá Miloše zpět ve službě
- B) Miloš se ho ptá, jestli by mu nesehnal starší ženu

55. U přednosta

- A) Uklízí si uniformu do skříně

56. Kancelář

A) Miloš se ptá Hubičky, jestli neví o nějaké zkušené ženě

57. Před stanicí

A) Miloš se ptá faráře na rady

B) Farář ho zve na faru

58. Před stanicí

A) U vlaku se baví Hubička se strojvedoucím. Říká, jak někdo vyhodil vlak do povětří

59. Před stanicí

A) Přibíhá muž a varuje před blížícím se nebezpečím

B) Blíží se vlak, Miloš stojí a salutuje mu

C) Dva němečtí vojáci ho zatknou a odvedou do vlaku, který se rozjede

D) Miloš má ruce vzhůru a pozoruje krajinu

E) Vojáci si všimnou jeho pořezaných zápěstí a pustí ho

60. Před stanicí

A) Miloš se vrací a Hubička mu děkuje

B) Nabádá Miloše, aby vyhodili vlak s Němci a municí do povětří

61. Před stanicí

A) Přednosta se šplhá na koně

B) Přijíždí vlak s Mášou

C) Máša Milošovi odpouští jeho nezdár a líbá ho

62. U přednostové

A) Miloš prosí paní přednostovou o rady

63. Kancelář

A) Přítomní jsou Miloš a Hubička

B) Přichází Viktorie Freie s balíčkem výbušniny

C) Viktorie si chce zdřímnout a chce, aby šel Miloš s ní

- D) Viktorie si lehá a svléká se
- E) Viktorie po aktu omylem natrhne kanape pana přednosta

64. Stanice

- A) Přednosta si všimne opět natrženého kanape
- B) Miloš si venku píská

65. Kancelář

- A) Hubička se ptá Miloše, jestli nemá strach z jejich plánu. Nemá.

66. Holubník

- A) Přednosta volá své holuby

67. Kancelář

- A) Přichází Zdenička, její matka a rada Zednicek s disciplinární komisí
- B) Oznamují zahájení stíhání proti Hubičkovi
- C) Vchází přednosta pokálený od holubů
- D) Rada Zednicek se vyptává Zdeničky
- E) Miloš bere tajně výbušninu a odchází

68. Před stanicí

- A) Miloš potká Mášu. Řekne jí, ať chvíli počká.

69. Kancelář

- A) Pokračuje výslech. Zdenička brání Hubičku. Přednosta zapisuje.

70. Před stanicí

- A) Miloš leze na stožár
- B) Přijíždí vlak

71. Kancelář

- A) Rada Zednicek soudí Hubičku za prohřešek hanobení německého jazyka

72. Před stanicí

- A) Miloš se skrývá a vyčkává

- B) Vlak projíždí, Miloš na něj hodí výbušninu
- C) Z vlaku na něj vystřelí voják
- D) Miloš spadne na vlak a vzdaluje se spolu s ním

73. U přednosta

- A) Přednosta naštvane hází s uniformou

74. Před stanicí

- A) Vlak vybuchne
- B) Hubička se dívá na dým a směje se
- C) Máša najde Milošovu čepici
- D) Je slyšet, jak bijí hodiny
- E) Záběr na kouř

KONEC

Na základě segmentace filmového snímku *Ostře sledované vlaky* jsem vytvořila tabulku, ve které jsou v levém sloupci vypsány scény z filmu a v pravém sloupci popis toho, jak se scény objevují v novele. Zda se v knize také objevují či nikoliv, popřípadě jaký je rozdíl v jednotlivých pasážích. Části filmu, kde je například pouze záběr na pohovku, jsem vynechala.

Tabulka 1 – Porovnání filmové adaptace s knižní předlohou

FILM	KNIHA
Miloš se za pomoci matky obléká a vede vnitřní monolog o svém dědečkovi a pradědečkovi. Matka ho chválí a je na něj pyšná. Jeho otec leží na pohovce a pozoruje z okna právě projíždějící vlak.	Miloš popisuje svoji uniformu a to, jak mu maminka pomůže s oblékáním, až se zítra vrátí po několika měsících do služby. Popisuje, jak bude stát za oknem a bude za ním mávat.

Miloš jde do práce a vede vnitřní monolog o tom, jak ho ostatní obyvatelé města pomlouvají za to, že nebude nic dělat stejně jako jeho předkové a oni musí dřít.	Miloš tuto situaci popisuje ve spojení se svou stydlivostí, když mluví s někým z města. Říká, že vždy hned zčervená, když s někým mluví, protože si myslí, že o něm mají v hlavě jen to, že si podřezal žíly, aby nemusel pracovat jako jeho předci.
Miloš se hlásí u přednosta do služby. Ten je zrovna u holubníku se svými holuby.	V knize přednosta vítá Miloše u něj v kanceláři.
Hubička upozorňuje Miloše, že má návštěvidlo na volno.	V knize se poloha návštěvidla na volno objevuje, ovšem ne tak, že by o tom mluvil Hubička s Milošem
Pan Novák upadne, poté co utrhne držadlo z trakaře. Komentuje, jak krásně bijí hodiny.	V knize je zmínka o tom, že pan přednosta má krásné hodiny u sebe v kanceláři, a kdo je vidí, hned chválí, jak krásně bijí.
Záběr na Miloše, Zdeničku a spícího Hubičku v kanceláři.	Tato scéna v knize není, ale najdeme takovou, kde Miloš pozoruje spícího Hubičku a mluví o schopnosti výpravčích spát a zároveň dělat svou práci.
Přijíždí vlak s Mášou. Miloš s Mášou se chtějí políbit, ale Hubička naschvál zapíská a vlak se rozjede.	V knize se neobjevuje.
Hubička vyzvídá u Miloše, jaká Máša je. Ten neodpovídá.	V knize se objevuje.
Přijíždí hraběnka na koni. Baví se s přednostou o vagónech pro dobytek. Odjíždí.	Přednosta se baví s hraběnkou, nevíme o čem. Hubička se mezitím svěruje Milošovi s tím, co by chtěl s hraběnkou dělat.
Přednostová drží králíka za nohy. Ten řve. Pan Novák si zacpává uši.	Miloš vzpomíná, jak viděl přednostovou zabíjet králíka.

Přednostová zabijí králíka. Klepne ho po hlavě.	V knize Miloš popisuje, že přednostová nechává králíky ráda vykrvácet, protože je prý pak maso chutnější.
Přednosta se nechává změřit a nechává si upravit uniformu. Varuje Miloše před Hubičkou a jeho špatným vlivem.	Přednosta upozorňuje na Hubičku a jeho špatné mravy, když vítá Miloše ve službě v jeho kanceláři. Tato pasáž je spojená s vyprávěním o tom, jak Hubička a sestřenice přetrhli kanape.
Přijíždí rada Zednicek. Všem v kanceláři ukazuje na mapě, jak probíhá válka. Odjíždí.	Zmínka o Zednickovi a jeho mapě v knize je, ale ne ve stejné souvislosti.
Přednosta vtipkuje se sestřenicí výpravčího. Podpaluje jí cigaretu. Přijde Hubička s Milošem.	Celá pasáž se sestřenicí je v knize na začátku, když se Miloš vrací do služby a baví se s přednostou. Přednosta mu vysvětluje, co se stalo mezi Hubičkou a Zdeničkou. On mu na oplátku vypráví o tom, jak ho Hubička zaškoloval v Dobrovicích a jak přetrhl s jistou dámou tannímu přednostovi kanape.
Přednostová volá přednostu k večeři.	V knize se neobjevuje.
Přednosta s Hubička se předhánějí, kdo je vtipnější.	V knize se neobjevuje.
Přednostová opět volá přednostu k večeři.	V knize se neobjevuje.
Přednosta jí polévku, poté pomáhá ženě s pletením. Je slyšet smích Hubičky a jeho sestřenice.	V knize se neobjevuje.
Projíždí vlak.	Zmínka o projíždějícím vlaku.
Přednosta křičí do světlíku o špatných mravech.	V knize křičí přednosta do světlíku poté, co odjede hraběnka a on zjistí, že i ona už ví o aféře Hubičky se Zdeničkou.

Hubička se sestřenicí jdou do vedlejší místnosti a Hubička prosí Miloše, aby za něj na chvíli vzal práci.	V knize se neobjevuje.
Miloš poslouchá za dveřmi. Hubička z nich vyběhne, pokárá Miloše, že zapomněl na telegraf a vrací se zpět za sestřenicí.	V knize se neobjevuje.
Za Milošem přijde Máša. Sedí na pohovce, hledí si do očí a poté Máša odchází.	V knize se neobjevuje.
Přednosta si všimne díry na kanape a řve na Hubičku, který si venku píská.	V knize se neobjevuje.
Pan Novák, Hubička a přednosta se baví o krutostech, které jsou páchány na dobytku.	Miloš kouká na transport s umírajícími krávy a vypráví o dalších takových transportech, které viděl. O prasatech v mrazech nebo vedrech bez vody, o kravách, kterým vysely mrtvá telata od zadku.
Záběr na Miloše, který stojí venku a pozoruje sestřičky.	V knize Miloš pouze pozoruje projíždějící transport s raněnými. Sestřičky se o ně starají.
Prochází němečtí vojáci a ptají se na cestu. Všimnou si sestřiček a jdou za nimi do vagónu.	V knize se neobjevuje.
Miloš vlez za nimi. Chvíli je pozoruje, poté jedna ze sestřiček zatáhne záclonku.	V knize se neobjevuje.
Přijíždí vlak s Mášou. Ta zve Miloše na noc ke svému strýci.	V knize jako vzpomínka.
Miloš běží za odjíždějícím vlakem a mává Máše.	V knize se neobjevuje.
Máša pomáhá strýci s focením a Miloš kouká.	V knize se neobjevuje.

Miloš a Máša se jdou líbat o vedlejší místnosti.	V knize se neobjevuje.
Miloš a Máša spolu leží v posteli a po nezdařilém aktu se Máša zvedá, bere si polštář a jde pryč. Miloš je smutný.	Vzpomínka. V knize jsou spolu ale pod plachtou.
Miloš si pronajme pokoj v hotelu, napustí si vanu a podřeže si žíly.	Vzpomínka. Miloš vzpomíná na to, jak chtěl spáchat sebevraždu, když ho vojáci pustí poté, co ho zajali. Sedí u toho na mrtvém koni.
Najde ho zedník a vynesou ho v náručí ven.	Shoduje se.
Miloš se probouzí v nemocnici a kouká si na zavinutou zápěstí.	V knize se neobjevuje.
Zdenička se honí po kanceláři s Hubičkou. Líbají se a orazítkuje ji stehna a pozadí.	Hubička to vypráví Milošovi poté, co se vrátí do služby a objasňuje mu tak, proč není Zdenička v práci.
Matka Zdeničky si všimne razítek na jejích stehnech, protože Zdenička spí a není dost přikrytá dekou.	Přednosta vypráví Milošovi o tom, jak si matka Zdeničky razítek všimla.
Miloš se svěřuje doktorovi se svým problémem.	V knize se neobjevuje. Ve filmu je doktor mnohem výraznější postava než v knize.
Zdenička se svou matkou přijdou do kanceláře a matka si stěžuje na Hubičku.	V knize přijde až s radou Zednickem a disciplinární komisí.
Doktor doprovází Miloše a radí mu, aby si našel starší ženu, která ho zaučí.	V knize se o tomto rozhovoru s doktorem zmiňuje Miloš, když se ve sklepě baví s paní přednostovou.
Matka Zdeničky i se Zdeničkou vtrhne k soudu a všem ukazuje razítka na jejím těle.	V knize se neobjevuje.
Miloš se hlásí u rady Zednický. Ten ho nejdříve vyrazí. Přijme ho až když se	V knize se neobjevuje.

Miloš správně ohlásí. Rada kritizuje postoj jeho a jeho rodiny k válce.	
Přednosta vítá Miloše zpět ve službě a chce vidět jeho zápěstí. Miloš se ho ptá, zda neví o nějaké zkušené ženě, která by ho mohla zaučit.	Na zápěstí se Milošovi dívá Hubička, když se Miloš vrátí na začátku knihy do služby.
Hubička se baví se strojvedoucím o malování a ten mu říká o výbuchu vlaku.	Strojvedoucí zastaví ve stanici s tím, že si stěžuje na nedostatek uhlí. Miloš si myslí, že se jen chtěli podívat na Hubičku.
Ke stanici běží muž a varuje všechny před blížícím se vlakem německých vojáků, kteří střílí po lidech.	V knize se neobjevuje.
Vlak přijede a Miloš zůstane stát a salutuje mu. Dva vojáci ho zatknou, vezmou ho do vlaku a vlak se rozjede. Miloš má ruce vzhůru, vojáci vidí jeho jizvy a pustí ho.	Shoduje se.
Miloš se vrací na stanici a Hubička mu děkuje, že to vzal za něj. Poté mu sděluje svůj plán nechat vyhodit projíždějící vlak plný munice do vzduchu.	V knize se Miloš vrátí, hlásí se do služby a přednosta s Hubičkou mu potřásají rukou. Přednosta slzí a říká, že si musí dávat větší pozor. Hubička mu děkuje až v pasáži, kde Miloš mluví o krutostech páchaných na dobytku. Plán na vyhození vlaku do povětří mu sděluje až poté, co se v knize objeví na stanici rada Zednicek s komisí.
Přijíždí vlak s Mášou. Máša odpouští Milošovi a zve ho k sobě.	Máša Milošovi slibuje, že se bude příště víc snažit.
Miloš prosí přednostovou o rady, zatímco krmí husáka.	Shoduje se. V rozhovoru je navíc to, jak přednostová vysvětluje Milošovi, že už je v přechodu. Také mu sahá na

	přirození, jak Miloš žádá, aby se mohla ujistit, že je muž.
Do kanceláře přichází Viktorie Freie s balíčkem výbušniny.	Shoduje se.
Viktorie Freie zaučí ve vedlejší místnosti Miloše. Natrhnout u toho znovu přednostovo kanape.	Shoduje se.
Přednosta si všimne natrženého kanape, Miloš si venku píská.	V knize je zmínka o natrženém kanapi, ale ne o tom, že by si toho přednosta všiml.
Přijíždí rada Zednicek s disciplinární komisí, Zdeničkou a její matkou. Zednicek se vyptává Zdeničky na osudný večer a ta brání Hubičku. Přednosta přijde pokálený od holubů a dělá zapisovatele.	Shoduje se, ale v jiné části.
Miloš vezme tajně výbušninu. Před stanicí se potká s Mášou. Té řekne, ať na něj chvíli počká. Leze na stožár, kde čeká na vlak.	V knize se neobjevuje.
Rada Zednicek hodnotí prohrěšek Hubičky jako zesměšnění německého jazyka.	Shoduje se.
Miloš se skrývá na stožáru, blíží se vlak. Miloš na něj hodí výbušninu. Z vlaku na něj vystřelí voják. Miloš spadne na vlak.	Z vlaku na Miloše vystřelí voják, ale Miloš má u sebe také revolver a vystřelí současně s ním. Voják vypadne z vlaku a Miloš pocítí bolest v rameni, poté padá, ale zachytí se o kabát. Ten se roztrhne a on dopadne vedle vojáka do příkopu. O kameny si prorazí dlaně. Voják má bolesti, pochoduje na místě a volá: "Mutti, Mutti, Mutti. . ." A Miloš si uvědomuje, že byl předurčen zemřít

	jinak než sebevraždou a je mu líto, že střílel vojáka. Je mu jasné, že oba zemřou. Myslí na maminku, která čeká u okna a dělá si starosti, že se Miloš nevrací. Stejně tak myslí na manželku vojáka, která si bude dělat starosti. Aby ho ušetřil trápení, střílí ho do prsou, ale voják nezemře. Střílí ho tedy znovu, tentokrát do hlavy. Poté mu vloží do dlaně medailonek, který mu vypadl, a až do svého konce ho drží za ruku. Slyší výbuch.
Výbuch vlaku. Máša najde Milošovu čepici. Hubička se směje. Je jasné, že Miloš Hrma nepřežil.	V knize se neobjevuje.

Z 58 vypsanych scén z filmu se jich pouze 6 úplně shoduje s knižní předlohou. Dalších 20 scén, které jsou ve filmu, se v knize nevyskytují vůbec. Zbytek pasáží najdeme v knize i ve filmu, ale do filmového adaptace jsou poněkud upraveny, aby děj dával smysl a snímek mohl chronologicky plynout.

Ve filmovém zpracování se často objevuje vnitřní monolog, který je využit, když je v knize retrospekce nebo když hlavní postava Miloše něco vypráví. Můžeme ho spatřit hned na začátku filmu, kde Miloš vede monolog o práci, kam nastupuje, kdežto v knižní předloze nám čtenáři vypráví, jak vypadá jeho uniforma, a že jeho matka mu bude mávat z okna, až se do práce opět vrátí. Dalšího vnitřního monologu si divák může povšimnout hned v následující scéně, kdy jde Miloš do práce. Tentokrát se jeho vnitřní rozprava týká lidí z okolí a toho, že si o něm myslí, že na pozici výpravčího nastupuje, aby se nemusel dít jako ostatní. Jeho pokus o sebevraždu nás teprve čeká. V novele Miloš uvádí, že si lidé myslí, že se pokusil o sebevraždu právě proto, aby se nemusel živit rukama.

Zřejmě nejvýznamnějšího rozdílu mezi předlohou a adaptací si všimneme v závěru, kde je podle Hrabala smrt Miloše a výbuch vlaku detailně popsán. Miloš čeká na správný okamžik, kdy výbušninu na vlak pustit a když se mu to podaří, voják, který ho z vlaku spatří, po něm vystřelí, zároveň vystřelí i Miloš. Oba spadnou do

příkopu a tam dlouho umírají. Pasáž bych přirovnala až k naturalismu. Pocity Miloše, zoufalé výkřiky vojáka a pocity bolesti jsou popsány skutečně do hloubky. Myšlenky hlavního hrdiny směřují k tomu, že oba zemřou zbytečně a na oba doma čeká někdo, kdo se jich už nikdy nedočká. Hlavní hrdina nakonec ukončí vojákovu trápení a sám zemře. Menzel se této scéně ujal s menší brutalitou. Působit nechal výbuch vlaku a reakci Máši, sbírající Milošovu čepici, která je tlakovou vlnou přiváta k jejím nohám. Dále pak vidíme záběr na smějícího se Hubičku.

8 PŘEDSTAVENÍ PROJEKTU

Jako projekt k mé bakalářské práci jsem si zvolila spojení projekce filmu Ostře sledované vlaky s předcítáním pasáží, které se ve filmu liší. Projekt se uskuteční v Jaroměři, konkrétně na Gymnáziu Jaroslava Žáka, a to začátkem měsíce října roku 2018, kdy je v plánu osobnost Bohumila Hrabala a jeho díla probírat v rámci hodin českého jazyka maturitních ročníků. Jelikož jsem byla studentkou Gymnázia Jaroslava Žáka, nebyl problém se na realizaci domluvit.

Projekt jsem nazvala Ostře s Hrabalem a Menzlem. Chtěla jsem, aby z názvu bylo zřejmé, o co se jedná, ale také, aby nebyl úplně obyčejný. Jak už samotný název napovídá, budu se zabývat jak autorem knihy, Bohumilem Hrabalem, tak režisérem stejnojmenného filmu Jiřím Menzlem. Hlavní položkou bude ovšem představení novely, ukázka snímku a toho, jak může být stejné dílo zpracováno dvěma způsoby. Hrabala chci také představit skrze existencialismus a motiv sebevraždy v jeho dílech, abych něčím obohatila běžný základ.

PŘEDPOKLADY

Hlavním předpokladem mého projektu Ostře s Hrabalem a Menzelem bude zprostředkovat informace o českém stěžejním spisovateli, o neméně důležitém režisérovi a jejich práci studentům maturitních ročníků gymnázia, kteří informace využijí k blížící se maturitní zkoušce.

Z mé strany bude primárně snahou pojmout celou přednášku zábavně, ale zároveň poučně. Na konci realizace projektu by měli studenti znát základní informace o dílech, jejich společných i rozdílných znacích a měli by být schopni bez problémů sdělit stěžejní informace o životě a další tvorbě Hrabala a Menzela, což jim může

pomoci nejen u maturitní zkoušky a následných přijímacích zkouškách na vyšší odborné a vysoké školy, ale také se tím obecně prohloubí jejich znalosti.

PRVNÍ KROKY

Při počátečním zajišťování realizace projektu bylo nejdůležitější najít místo, kde se celý projekt uskuteční. Projekt jsem chtěla realizovat ve svém rodném městě. Město Jaroměř bylo tedy zřejmá volba. Mohla to být knihovna, nebo škola. A protože je knihovna v Jaroměři příliš malá a mnoho účastníků by se do ní nevešlo, informovala jsem se ve škole, kde jsem absolvovala střední vzdělání zakončené maturitní zkouškou. Jelikož škola pořádá často podobné vzdělávací aktivity, kde se žáci různými způsoby seznamují s autory knih jinak než při standardním vyučování, byla moje žádost bez problému přijata.

Po konzultaci s Mgr. Evou Stejskalovou se rozhodlo, že se celá akce uskuteční na začátku příštího školního roku, nejpravděpodobněji v říjnu. Projekt bude pojat jako náhrada za výuku o Hrabalovi a sloužit bude primárně maturitním ročníkům. Přítomno bude tedy přibližně padesát studentů.

Požadavky Mgr. Stejskalové jsou takové, že by se ráda seznámila s moji závěrečnou prací, za účelem seznámení se s realizací akce.

PŘEDPOKLÁDANÝ PRŮBĚH SEMINÁŘE

Poté, co mě Mgr. Stejskalová představí studentům a já je seznámím s úvodními informacemi o projektu, začnu s výkladem.

Začít chci tím, že rozdám vytvořené pracovní listy. Postupovat dál mám v úmyslu podobným stylem, jako jsem psala tuto práci. Hrabala jako autora knihy vložím do popředí a začnu hovořit o něm, o jeho životě, tvorbě, stylu psaní. Stručně vyliším dětství a studium, které absolvoval, jaká zaměstnání vystřídal a jak ho inspirovala k napsání děl. Rozebrat chci kapitolu 2.3. s názvem Hrabal a existencialismus, čímž studentům tento literární směr zopakuji a sdělím něco zajímavého ohledně Hrabala a jeho tvorby. Dále se zaměřím na knihu, provedu rozbor běžným stylem. Kompozice, jazyk, téma. Plánuji vynechat podrobné popisy postav, což se mi zdá zbytečné.

Další bod programu by měl být věnován Jiřímu Menzelovi, jeho tvorba a jeho práce na režii filmu Ostře sledované vlaky. Následně si se studenty za pomoci projektu

a knihy ukážeme obecné i konkrétní rozdíly obou děl, a to za pomoci konkrétních ukázek z filmu a předčítání ukázek.

Na závěr semináře bych ráda rozvedla diskuzi na základě toho, co se ode mě studenti dozvědí.

Připravené otázky:

- 1) Jaké pasáže v knize se nejvíce dotýkaly tématu války?
- 2) Působilo na vás téma války víc v knize nebo ve filmu?
- 3) Co říkáte na rozdílné konce obou děl? Který konec se vám líbil víc a proč?
- 4) Zkuste charakterizovat postavu Miloše Hrmy.
- 5) Jaká další díla, která napsal Bohumil Hrabal a zfilmoval Jiří Menzel, znáte?
- 6) Co má většina děl Bohumila Hrabala společné?

8.1 ZÁVĚREČNÉ SHRUTÍ

Jelikož se realizace mého projektu uskuteční až v říjnu tohoto roku, mohu o výsledném závěru pouze spekulovat. Mým cílem je kvalitní organizace a precizní příprava, a především spolupráce s magistrou Stejskalovou. Věřím, že to je cesta k úspěšnému zvládnutí projektu.

Seminářem chci přispět k prohloubení vědomostí o Hrabalovi a jeho Ostře sledovaných vlacích a mimo jiné tím pomoci studentům tak, že jim ulehčím studium na maturitní zkoušku. Zároveň se dozvědí i věci, které by se v hodinách českého jazyka nedozvěděli a věřím, že alespoň část z nich ocení snahu o zábavnou formu výuky.

ZÁVĚR

Jak již bylo zmíněno v úvodu, v mé bakalářské práci jsem se věnovala vztahu mezi literárním dílem a filmovou adaptací díla Ostře sledované vlaky. Za tímto účelem jsem tedy nejprve rozebrala život a tvorbu Bohumila Hrabala a Jiřího Menzela a dále pokračovala v rozboru knižní předlohy a následně filmového snímku. Obě díla jsem v závěru teoretické části práce srovnala v obecné rovině.

Z teoretické části vyplývá, že na filmovém zpracování se podílel jak Jiří Menzel, tak Bohumil Hrabal, který pro scénář znovu sepsal celou dějovou linii. Jiří Menzel však musel zpracovat na tom, aby film dával smysl a měl chronologickou posloupnost, což kniha postrádá. Čtenář skáče retrospektivně dějem tam a zpět, samozřejmě v novele takový postup dává smysl. Ve filmové podobě by něco takového bylo pro diváka matoucí. Spolupráci rozhodně pomohlo to, že se z obou umělců stali přátelé, a tak pro ně společná tvorba nebyla problémem, jak sám Jiří Menzel uvedl. Bohumila Hrabala si velmi vážil, proto byl se zásahem do jeho díla velmi opatrný.

Ze segmentace filmového snímku můžeme vyčíst, že se skládá ze 74 segmentů. Většina segmentů se skládá pouze z jedné až tří scén. Nalezneme také několik segmentů z pěti scén a pouze segmenty 1, 32 a 44 se skládají ze šesti scén. Můžeme tedy říci, že některé segmenty jsou velice krátké, například segmenty číslo 10, 27 a 33, kde se objevuje pouze krátký záběr projíždějícího vlaku. Dále také segmenty 16 a 17, kdy divák spatří pouze záběr hodin a pohovky. Avšak jsou zde i segmenty s jednou dlouhou scénou, jako například číslo 69, kde Zednicek vede výslech Zdeničky.

Je samozřejmé, že ve filmové adaptaci není možné vystihnout vše, co je napsáno v knižní předloze. V textu knihy se dočteme detaily od pocitů hrdiny až po to, jak přesně vypadá prostředí děje. Ve filmovém zpracování je na režisérovi, aby co nejpřesněji vystihl, co se odehrává v hlavě hrdiny a jakým způsobem to předá divákovi, což se myslím v případě Ostře sledovaných vlaků povedlo.

Jak vyplývá z rozboru obou děl a porovnání knihy a filmu v tabulce, Menzel se svého nelehkého úkolu zhostil s přehledem. Filmová adaptace se s předlohou shoduje. Samozřejmě některé scény jsou ve filmovém zpracování navíc, například když potká Miloš Mášu před stanicí těsně před tím, než hodí výbušninu na projíždějící transport. Spousta pasáží se s knihou shoduje, ale v knize jsou zpracovány

retrospektivně, formou vzpomínek. Ve filmu jsou scény jdoucí po sobě a Milošovi promluvy z předlohy jsou na plátně vyřešeny pomocí vnitřních monologů. Je to nutnost, aby snímek dával smysl a divák měl možnost ho shlédnout v chronologické posloupnosti. Postavy a prostředí jsou zachyceny přesně tak, jak se o nich dočteme v Hrabalově knize. Rozdíl je ten, že Menzel některým postavám přidal na atraktivitě. Příkladem je on sám, jelikož si zahrál doktora, který v adaptaci radí Milošovi ohledně jeho problému v sexuální sféře a objevuje se hned několikrát, kdežto v předloze se o něm nedozvídáme téměř nic.

Na úplný závěr práce jsem zařadila představení mého projektu, který chci realizovat začátkem příštího školního roku na Gymnáziu Jaroslava Žáka v Jaroměři, a díky kterému poznatky z mé bakalářské práce předám dál. Studentům bude představen spisovatel Bohumil Hrabal a jeho tvorba, nejen novela *Ostře sledované vlaky*. Dále pak budu hovořit o Jiřím Menzelovi, který režíroval stejnojmenný snímek a obě díla porovnáám jak obecně, tak detailně, a to podle tabulky, kterou jsem vytvořila (viz. tabulka č. 1), kterou upravím přímo pro potřeby projektu.

Tvorba mé bakalářské práce mi pomohla lépe pochopit myšlení a inspirace Bohumila Hrabala při psaní knih a také mě naučila dívat se na filmy z jiného úhlu pohledu. Po studiu knih o daném tématu a načítání rozhovorů s Jiřím Menzelem je mi zřejmé, kolik práce stojí za každou scénou a také kolik času a námahy je potřeba k tomu, aby se kniha přetvořila ve scénář, který dává smysl a zároveň je věrný předloze.

SEZNAM TABULEK A OBRÁZKŮ

Tabulka 1 – Porovnání filmové adaptace s knižní předlohou.....	37
--	----

SEZNAM ZDROJŮ

HRABAL, Bohumil. *Ostře sledované vlaky*. 1. Vyd. Praha: Mladá fronta, 2009. ISBN 978-80-204-2114-2.

MRAVCOVÁ, Marie. *Literatura ve filmu*. 1. Vyd. Praha: Melantrich, 1990, *Estetika divadelní a filmové tvorby*. ISBN 80-7023-062-2.

JANČOVÁ, Vlasta. *Česká literatura v českém filmu 60. let*. In: *Filmový sborník historický 4. Česká a slovenská kinematografie 60. let*. 1. Vyd. Praha: Čs. Filmový ústav, 1988.

JANOŠEK A KOL., Pavel. *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*. 1. Vyd. Praha: Nakladatelství Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2057-4.

COSENTINO ED., Annalisa. *Čtení o Bohumilu Hrabalovi*. 1. Vyd. Praha: Institut pro studium literatury, 2016. ISBN 978-80-87899-52-6.

LUSTIG, Arnošt a Markéta MALIŠOVÁ. *O spisovatelích*. 1. Vyd. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2010. ISBN 978-80-86911-28-1.

PELÁN, Jiří. *Bohumil Hrabal: pokus o portrét*. 1. Vyd. Praha: Torst, 2002. ISBN 80-7215-177-0.

BALUCH, Jacek. *Kain podle Hrabala*. 1. Vyd. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2199-1.

ŠTEFLOVÁ, Adriana. *Forman vs. Menzel*. 1. Vyd. Praha: Bondy, 2014. ISBN 978-80-904923-7-0.

NEZVAL, Martin a Petr VOLF. *Muž, který zůstává*. 1. Vyd. Praha: Carmen, 1992. ISBN 80-85531-30-5.

TAUSSIG, Pavel. *Filmový smích Jiřího Menzela*. 1. Vyd. Rychnov nad Kněžnou: Filmový klub, 2004. ISBN 80-7004-121-8.

SKUPA, Lukáš, ed. Ostře sledované vlaky. 1. Vyd. Praha: Národní filmový archiv, 2014. ISBN 978_80_7004_162_8.

TAUSSIG, Pavel, Jiří MENZEL a Jan SVĚRÁK. 3x Oscar pro český film. 1. Vyd. Praha: Cinemax, 1998. ISBN 80-85933-20-9.

POŠOVÁ, Kateřina. Jiří Menzel. 1. Vyd. Praha: Český filmový ústav, 1992. ISBN 80-7004-042-4.

KARASOVÁ, Zuzana: Ostře sledované vlaky – literární předloha a film. I[online]. [cit. 4.4. 2018]. Plzeň, 2014. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. Pedagogická fakulta. Vedoucí práce PaDr. Jiří Staněk, CSc. Dostupné z: <https://dspace5.zcu.cz/bitstream/11025/15166/1/Bakalarska%20prace%20Ostre%20sledovane%20vlaky.pdf>.

Www.aktualne.cz: Bohumil Hrabal [online]. [cit. 2018-05-20]. Dostupné z: <https://www.aktualne.cz/wiki/osobnosti/zaslouzili-umelci/bohumil-hrabal/r~74aa97b8ced211e3a0a10025900fea04/?redirected=1526839484>

Www.blisty.cz: "Laskavý humor" Bohumila Hrabala [online]. [cit. 2018-05-20]. Dostupné z: <https://legacy.blisty.cz/art/17472.html>

Www.e15.cz: Ostře sledované vlaky vypravil Bohumil Hrabal z Dobrovice [online]. [cit. 2018-05-20]. Dostupné z: <http://magazin.e15.cz/regiony/ostre-sledovane-vlaky-vypravil-bohumil-hrabal-z-dobrovice-846914>

Www.csfd.cz: Jiří Menzel [online]. [cit. 2018-05-20]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/tvurce/968-jiri-menzel/>

Www.hrabal-nymburk.cz: Život a dílo Bohumila Hrabala [online]. [cit. 2018-05-20]. Dostupné z: <http://www.hrabal-nymburk.cz/index.php?stranka=zivotopis>

Www.youtube.com: Ostře sledované vlaky [online]. [cit. 2018-05-20]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=Se86zBbbKAo>